

# Unearthing the "Holiday"

Of Tu B'Shvat

בענין ט"ו בשבט

יהודה ברוך טוכמאן

שבת פרשת בשלח

January 30<sup>th</sup>, 2010

(1A)

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ב עמוד א

ארבעה - ראשי שנים הם. באחד בניסן - ראש השנה למלכים ולרגלים, באחד באלול - ראש השנה למעשר בהמה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי. באחד בתשרי - ראש - השנה לשנים, ולשמיטין, וליובלות, לנטיעה, ולירקות. באחד בשבט - ראש השנה לאילן. כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים: בחמשה עשר בו.

(1B)

רש"י מסכת ראש השנה דף ב עמוד א

לאילן - לענין מעשר. שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט. שבאילן הולך אחר חנטה, ובגמרא מפרש מאי שנא שבט.

(2A)

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יד עמוד א

באחד בשבט ראש השנה לאילן. מאי טעמא? אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה

(2B)

רש"י מסכת ראש השנה דף יד עמוד א

הואיל ויצאו רוב גשמי שנה - שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין מעתה

(2C)

תוספות מסכת ראש השנה דף יד עמוד א

באחד בשבט מ"ט - מפרש נמי לב"ה כמו לב"ש אלא קמא נקט דלמר זמן חניטתה של גשמי שנה זו באחד בשבט ולמר כט"ו בשבט. וכל החנוטים קודם זמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני תשרי. והא דלא אזיל באילנות בתר תשרי כמו בשליש בתבואה משום דדרשינן לעיל (דף י) פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה.

(3)

סורי אבן מסכת ראש השנה דף יד עמוד א

הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. פי' התוס' דלב"ש זמן חניטת של גשמי שנה זו באחד בשבט ולב"ה בט"ו בשבט וכל החנוטין קודם זמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני תשרי, והא דלא אזיל באילנות בתר תשרי כמו בשליש בתבואה משום דדרשינן לעיל (דף י) פעמים שבד' ועדיין אסורין משום ערלה. משמע מדבריהם הא דאמר ר"א הואיל ויצא רוב גשמי שנה היינו משום דהחנוטין קודם שבט הוא על גשמי שנה שלפני תשרי ולפי"ז ר"ה לאילן נמי תשרי הוא כמו בתבואה וזיתים ושבת גילוי מילתא בעלמא הוא דהחנוטין קודם לו הוא על גשמי שנה שלפני תשרי ולישנא דגמ' לא משמע הכי. ועוד הא בירושלמי אמרין ר' אילא ר"א בשם ר' אושעיא' כבר יצא רוב גשמי שנה כול' וכבר רוב התקופ' מבחוץ ר"ד ר"א בשם ר"א אמר ע"כ הן חיון ממי השנה שעברה מכאן ואילך הן חיון ממי השל הבא' אלמא תרי טעמי פיהו. וגמר' דידן קיימי בשיטת ר' אילא שתלה הדבר בכבר יצא רוב גשמי השנה ודלא כר"ז שתלה בעד כאן חיון ממי שנה שעברה. והאי יצאו רוב גשמי שנה דקאמר היינו כדפירש רש"י שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות ונמצא הפירות חונטין מעתה. ולהאי פי' צ"ל דאע"ג דר"ה למעשרות תשרי כדפי' לעיל מג"ש דשנה שנה או מה"ט שפירש בתוס' ישינים וכמ"ש שם, מ"מ עקרו חכמים ר"ה של אילן מתשרי והקבעו בשבט ואפי' בענבים דמעשר דידהו מה"ט. וה"נ לענין שביעית דנהג מת"ת בכל אילנות הואיל ודבר אילנות רובו לחנט בשבט וזה זמן קבוע להן לחנט אזלינן בתר חנטה ולא לתבואה וזיתים דאזלינן בהו בתר שליש ור"ה שלהם תשרי ולא אזלינן בתר זמן שדרכן להביא שליש דשאני הת' דאין זמן קבוע להבאת שליש שלהם דשדה זו ואילן זה מביא שליש קודם וזה מאחר ואין לחבוץ זמן אחד קבוע להבאת שליש שלהם, משא"כ חנטה לאילנות ששבט קבוע לרובן לחנטה שלהם וזמן אחד להן.

(4)

תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק א הלכה ב

רבי זעורה רבי אילא רבי לעזר בשם רבי הושעיה חד אמר כבר יצאו רוב גשמי שנה כולה וכבר רובה של תקופה מבחוץ וחורגה אמר עד כאן הן חיון ממי השנה שעברה מיכן והילך הן חיון ממי השנה הבאה

(5)

בית הבחירה למאירי מסכת ראש השנה דף ב עמוד א

באחד בשבט ר"ה לאילן לענין מעשר שאף הפירות אינן מתעשרות מן החדש על הישן. והוקבע זמן זה לאילן מפני שהפירות אין עשורו הולך אחר לקיטתן כירק אלא אחר חנטת האילנות. וזמן חנטה הוא בשבט שעברו רוב גשמים. ומפני זה קבעו ר"ה שלו באחד בשבט שלא לעשר מן הפירות שנחנטו קודם שבט על אותן שנחנטו לאחר שבט ובית הלל אומרים בחמשה עשר בו שנמשכו מטבת עד חצי שבט ששה שבועות שהם חצי ימי תקופת טבת..... ומאחר שעברה חצייה של תקופת טבת כבר תשש כחה ואין כח הקרירות חזק כל כך והחנטה הולכת ומתגברת. וחנטה הוא הוצאת פרי קטן ונקרא בלשון לע"ז אשקאפא"ר והוא שאמרין אילן שחנטו פירותיו שהדבר מוכיח שעל הפרי עצמו הוא אומר כן. וי"מ בענין חנטה שהוא קודם שיצא הפרי כלל אל הוצאת מה שהוא כעין פרחים.

מב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק א הלכה ב (6)

באחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואות וקטניות וירקות, וכל מקום שבאמר ראש השנה הוא אחד בתשרי, ובס"ו בשבט הוא ראש השנה למעשר האילנות, כיצד תבואה וקטניות שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שלישית אע"פ שנגמרו ונאספו בשלישית מפרישין מהן מעשר שני, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא לאחר ראש השנה של שלישית מפרישין מהן מעשר עני, וכן פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ס"ו בשבט של שלישית, אע"פ שנגמרו ונאספו אחר כן בסוף שנה שלישית מתעשרין לשעבר ומפרישין מהן מעשר שני, וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ס"ו בשבט של רביעית אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית מפרישין מהן מעשר עני, ואם באו לעונת המעשרות אחר ס"ו בשבט מתעשרין להבא.

שו"ת הר צבי אורח חיים ב סימן כט (7)

ונסתפק כת"ר בארז ארגנטיא שטבעה משונה, ומה שאצלנו ימות החמה שם הוא ימות הגשמים, ומה שאצלנו ימות הגשמים שם הוא ימות החמה, אם גם קביעות זו של ר"ה לאילנות משתנה אף היא לזמן ימות הגשמים שלהם. הנה מילתא דא תליא בטעם הדבר שמקבע ס"ו בשבט לר"ה לאילנות, ובפירוש דברי הגמרא בר"ה (דף יד) על המשנה שם באחד בשבט ר"ה לאילן - מ"ס אמר רבי אלעזר בר"א אושעיא הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, ופרש"י: הואיל ויצאו רוב שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין עתה, אולם בתוס' שם ד"ה באחד כתבו דכל החונטים קודם הזמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני תשרי, וכדברי התוס' כתב גם הר"ן שם, ובאר המפרשים שלפי' התוס' והר"ן יוצא שבעצם ראש השנה לאילנות הוא תשרי, אלא שס"ו בשבט הוא סימן וגילוי מילתא בעלמא שחננו עד עכשיו הם מגשמים שלפני תשרי, ובאמת נמצאים שני טעמים אלו בירושלמי ר"ה (פ"א ה"ב) דאיתא שם ר' זעירה רבי אילא רבי לעזר בשם רבי הושעיא חד אמר: כבר יצאו רוב גשמי שנה כולה, וכבר רובה של תקופה מבחוץ, וחורנה אמר: עד כאן הן היין ממי השנה שעברה מכאן ואילן הן חיים, עיי"ש, ואם יש מקום לספיקו של כת"ר הוא רק לפרש"י אבל לפירוש התוס' והר"ן והמ"ד האחרון בירושלמי אין כל מקום להסתפק לענ"ד והדברים ק"ו כמו שיתבאר. והנה הש"ך והט"ו יור"ד (סימן רצ"ה) הביאו שם רק את הפי' של התוס' והר"ן וכתבו הטעם דחנטה שמקודם ס"ו בשבט היא משרף האילן שנבלע בו קודם ר"ה ולכן חשיב חנטה קודם ר"ה, ולפי"ז הדברים קו"ח אם בארצות שזמן הגשמים הוא בין תשרי לס"ו בשבט אמרין דחניסת הפירות שבימים אלה היא מכת השרף שנבלע באילן קודם ר"ה, מכש"כ בארגנטינה שאין גשמים בין ר"ה לס"ו בשבט, שהחנטה של קודם ס"ו בשבט היא מהשרף שנבלע בו קודם ר"ה, וחותן בני הגר"י כמו ש' הוסיף בזה דברים, שאפילו לפרש"י י"ל דר"ה לאילנות הוא שנה בכל הארצות עפ"י דברי הסו"א שם שכתב: שלפרש"י צ"ל דאע"ג דר"ה למעשרות הוא תשרי מג"ש דשנה שנה או מה"ס שפי' בתוס' ישיבם, מ"מ עקר חכמים ר"ה של אילן מתשרי וקבעוהו בשבט, וז"ל לתבואה וזיתים דאזלין בהו בתר שלישי ור"ה שלהם תשרי ולא אזלין בתר זמן שדרכן להביא שלישי שלהן דש"ה דאין זמן קבוע להבאת שלישי, ואין לרובן זמן אחד קבוע להבאת שלישי שלהן, משא"כ חנטה לאילנות ששבט קבוע לרובן לחנטה שלהן וזמן אחד להן. הנה מדגיש הסו"א שלפרש"י הלכו בזה בתר רוב וה"ה בנ"ד שהולכים בזה אחר רוב הארצות, ועוד הוסיף שבענין זה קובעת ארץ ישראל על כל העולם, וכדקיי"ל (שו"ע או"ח סימן קיז) לענין שאלה בברכת השנים דאפילו בארץ שכולה צריכה מסר בימות החמה אין שואלים בברכת השנים..... ולפי"ז מסתבר שח"ל נגזרת בזה אחר א"י והנספל נמשך אחר העיקר, ולכן פשוט הדבר שס"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות בכל הארצות בלי שינוי כלל.

מרכיב מסכת ראש השנה פרק ארבעה ראשי שנים [רמז תש] (8)

ושאלת צבור [רמז תשא] שבקשו לגזור תענית בשני וחמישי ושני ופגע בתענית ס"ו בשבט יש לחוש לר"ה ולדחות התענית או לא, כב דעתי מטה שהתענית דחה עד השבת האחר ואין קובעין תענית בו ביום שלא מצאנו תענית בר"ה, ותג' ד' ראשי שנים הן ותו דקתני בהדי' הדדי וכי היכי דשאר ליתא בתענית הארבע נמי ליתנהו בתענית, ואע"ג דאינהו עדיפי מיניה כיון דקתני בהדי' הדדי בהא דמיא אהודי' ע"כ:

הגהות מיימוניות הלכות שופר וסוכה ולולב פרק א (9)

בתשובת ריצב"א כתב דאפילו בס"ו בשבט אין להתענות וצבור שגזרו תענית בשני ובחמישי דוחין תענית זה עד שבת הבאה ולא אשכחן תענית בר"ה, ותו כיון דמתניתין ארבע ראשי שנים בהדי' הדדי איזמן נמי להדדי בהא מילתא דכולן שוין דאין להתענות. ע"כ:

שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן ה (10)

ושאלתם צבור שבקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני ופגעו בתענית ראשון ס"ו בשבט יש לחוש לר"ה ולדחות התענית או לא, כן דעתי מטה שהתענית דחה לשבת הבאה ואין קובעין תענית בו שלא מצאנו תענית בר"ה כלל ותג' (ר"ה ב' ע"א) ארבעה ראשי שנים הם וכיון דקתני להו בהדי' הדדי דמיא דההיא גינהו ה"נ כיון דשאר לית בהו תעניות רביעי נמי ל"ל תענית ואע"ג דאינהו נמי עדיפי מיני' כיון דקתני להו בהדי' הדדי להא מילתא איזמן להודי' [דאי' תימא לא בעי הכירא ונא תני' (סוכה נ"ד ע"ב) ר"ח שחל להיות בשבת שיר של ר"ח דוחה של שבת ואמר' מאי דוחה לקדם והוינן בה] לקדם שבת תדיר ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ואר"י לידע שהוקדש החדש בזמנו ומקשי' כי האי הכירא מי עבדי' והתני' אברי תמיד של שחר נתנים מחצי ככש ולמטה ולמערכב ושל ר"ה ניתני' תחת כרכוב המזבח ולמטה ואר"י לידע שהוקדע החדש בזמנו ופרקי' תרי הכירא עבדי' דחזי' בהאי חזי' ודחזי' בהאי חזי' השתא ומה התם דרזיזי' ובמקום רזיזי' עבדי' תרי הכירא כשאין רזיזי' א"א דלא למיעבד בה חזא, וכן אשכחן דלפי' מהדדי (מועד קטן ג' ע"ב) א"ר אסי' אר"י משום רבי תנחומא איש בקעת חורבן עשר נסיעות וערבה ונסור המים הלמ"מ ואמר' עלה אמר רב אסי' כי גמירי הלכתא דילדה שרי' דקנה אסור בזמן שכימ"ק קיים אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים לא אלמא כיון דגמירי בהדי' הדדי ילפי' מהדדי ושלוש גרשון בר' יהודה מ"ה ז"ל.

111

שו"ת יחוזה דעת חלק א סימן פא

שאלה: לפי מה שנוהגים שהחזק והכלה מתענים ביום חופתם, אם חל יום חופתם בט"ו בשבט, האם יש להם להתענות או לא? תשובה: רבינו גרשום מאור הגולה בתשובותיו (סימן י"ד) כתב, שאין לקבוע תענית בט"ו בשבט, כי שנינו (ראש השנה ב' ע"א): ארבעה ראשי שנים הם, ואחד מהם ט"ו בשבט. ומכיון ששנאם התנא ביחד, הם דומים זה לזה בדינם, והואיל ושאר ראשי שנים אין בהם תענית, אף ט"ו בשבט אין בו תענית. וכיוצא בזה מצינו במועד קטן (ג ע"ב) אמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא, עשר נטיעות וערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני, ובגמרא (שם /מועד קטן/ ד ע"א) אמר רב אשי כי גמירי הלכתא (דעשר נטיעות) בזמן שבית המקדש קיים, דומיא דניסוך המים, אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא. אלמא כיון דגמירי להו בהדי הדדי, ילפינן מהדדי ע"כ. והובאה תשובה זו, בשמו של רבינו גרשום, בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' ה'). ובספר התשב"ץ (סי' ק'). ובמרדכי (ראש השנה פרק א'). וכן כתב באגודה שם בשם גאון. (ובהגהות מיימוני פרק א' מהלכות שופר הלכה א', כתב כן בשם תשובת הריב"א). וכן פסק מרן בשלחן ערוך /א"ח/ (סי' תקע"ב סעיף ג'), שאין לקבוע תענית צבור בט"ו בשבט מכיון שהוא ראש השנה לאילנות ולפי זה נראה שאין לחתן ולכלה להתענות ביום חופתם שחל בט"ו בשבט ואמנם יש לדון בראיית רבינו גרשום הנ"ל דומיא באשלי רב רב. כי באור זרוע חלק ב' (סי' רנ"ז) כתב, איתא בירושלמי (פרק קמ"א דשבת הלכה א'). ר' חייא מפקיד לרב, אם אתה יכול לאכול חולין בטהרה כל השנה אכול, ואם לאו תהיה אוכל חולין בטהרה שבעה ימים בשנה. ופירש רבינו נסים גאון, כי מיום ראש השנה עד יום הכפורים עשרה ימים הם, הוציא מהם ב' ימים של ראש השנה, ויום הכפורים, שאין בהם אכילה ושתייה, נשארו שבעה ימים, ועליהם צוה ר' חייא לרב לאכול בהם חולין בטהרה. וכתב האור זרוע, שרבינו נסים סובר שמותר להתענות בראש השנה, אבל יש לפרש הירושלמי באופן אחר וכו'. ומורי ה"ר יצחק בר מרדכי היה מתענה בראש השנה, אבל בתשובת רב יהודה גאון כתב שאסור להתענות בראש השנה. מפני שנקרא חג, שנאמר בכסה ליום חגנו. וכן פירש רבינו חננאל שאסור להתענות בראש השנה, שהרי נאמר בחמיה בענין ראש השנה, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו ממת לאין נכון לו. ויש אומרים שכן כתב רבינו האי גאון. וכן כתב בספר הערוך וכו' עת"ד. ....נמצא שלפי דעת רבינו נסים גאון וסיעתו שמותר להתענות בראש השנה, אזלא ראיית רבינו גרשום שאסור להתענות בט"ו בשבט ממה שכלל במשנה עם ארבעה ראשי שנים, שהרי גם בראש השנה מותר להתענות. ומכל מקום אנו בדין נקטינן להלכה שאסור להתענות בראש השנה.... אמנם לכאורה אין ראיה מנידון רבינו גרשום ופסק מרן השלחן ערוך הנ"ל, לנידון שלנו, כי שם מדובר בדין לקבוע תענית צבור בט"ו בשבט, ויש מקום לומר שעל כל פנים יחיד ראשי להתענות בט"ו בשבט, וכמו שמצאנו חילוק כזה בדין תענית בחודש ניסן, שפסק מרן בשלחן ערוך /א"ח/ (סי' תק"ט סעיף ב'), שאין מתענים בו להזכיר בצבור, וכתב בשו"ת כנסת הגדולה (שם הגהות הטור אות ג'), שלדעת מרן מותר להתענות בחודש ניסן תענית יחיד, כגון תענית ביום פקודת השנה של אביו או אמו. ואע"פ שהרמ"א בהגה סיים: ונהגו שלא להתענות בו תענית כלל, ואפילו ביום שמת בו אביו או אמו, אין מנהגים כן, אלא כדעת מרן שמתענים תענית יחיד.

127

בית יוסף אורח חיים סימן תקעב

כתבו הגהות מיימון בפרק א' מהלכות שופר (אות א) דבט"ו בשבט אין להתענות וציבור שגזרו תענית שני וחמישי ושני ואירע אחד מהם בט"ו בשבט דוחין תענית זה עד שבת הבאה דלא אשכחן תענית בראש השנה ותו כיון דארבעה ראשי שנים מיתנו גבי הדדי (עי' ר"ה ב.) מידמו נמי להדדי להא מילתא דכולן שוין שלא להתענות בהן עכ"ל ונראה דלאו למימרא דאם התחילו מפסיקין דאטו מי חמיר ט"ו בשבט מחנכה ופורים דתנן בהו אם התחילו אין מפסיקין אלא היינו לומר דמעיקרא דוחים מלהתחיל להתענות עד שבת הבאה כדי שלא יתענו בט"ו בשבט, וכן נראה ממה שכתב דין זה במרדכי ריש ראש השנה (סי' תשא) בלשון זה ציבור שביקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני ופגע בתענית ט"ו בשבט דעתי נוטה שהתענית דחה לשבת הבאה ואין קובעין תענית בו שלא מצונו תענית בראש השנה כלל וכו' ומדכתב שביקשו לגזור משמע דדוקא הוה שהתחילו מיירי וכדפרישית. והגהות מיימוניות נראה שלא חשש לדקדק לכתוב שביקשו לגזור משום דממילא משמע דלא איירי בהתחילו מהטעם שכתבתי:

128

ב"ח אורח חיים סימן תקעב

ולפע"נ דאין ראיה ממ"ש הפוסקים בסתם דהתחילו אין מפסיקין לדחות פסק מפורש דמחלק בכך ובהגהות מיימוניות בפרק א' מהלכות שופר גם כן מפורש לגבי ט"ו בשבט דוחין התענית לשבת הבאה ומביאו ב"י ומשמע נמי אפילו אם התחילו מפסיקין דלא כב"י דמפרש לה בדלא התחילו דאם כן מאי דוחין דקאמר דאם רצה לומר דאין גוזרין בתחלה הא משנה שלמה היא בפרק ב' דתעניות כדלעיל בסימן ת"ח (ע"ל תפכ) ומאי אוא לאשמעינן ותו דבסימן תקס"ז כתב הב"י (ע"מ שמט ד"ה נמ"ש) גופיה דאפילו תענית ציבור דצריך קבלה דין תענית יחיד יש לו לעצמו דרשאי לסעום עד רביעית ואין זה אלא מטעם דהך דאין תענית ציבור ברבכל מפרשים לה לחומרא דאירי בכל מילי [הכין] נמי חיישינן לחומרא שלא להתענות בראש חודש ובט"ו [בשבט] דוחין לשבת הבאה וכמדומה דכך נהגו מעולם והכי נקטינן:

13

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעב סעיף ג

צבור שביקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני, ופגע בתענית ט"ו בשבט, התענית דחה לשבת הבאה כדי שלא יגזרו תענית בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות; הגה: מיהו אם התחילו להתענות, אין מפסיקין, כמו בראש חדש וחול המועד (ב"י).

(14A)

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעג

הגה: מי שיש לו משואין בחנוכה אין לו להתענות, אבל אם יש לו משואין בניסן מתענה ביום חופתו, אפילו בר"ח ניסן, מפני שהוא אחד מן הימים שמתענים בהם, כדלקמן סוף סימן תק"פ (הגהות מנהגים וליקוטי מהר"ש).

(14B)

מגן אברהם סימן תקעג

בניסן מתענה - דאינו אלא מנהג (ב"ח) ונ"ל דה"ה ל"ג בעומר ומר"ח סיון עד שבועות ובימים שבין יוה"כ לסוכות אבל באסרו חג וט"ו באב ובט"ו בשבט אינו מתענה כיון שמוזכר בגמ' עס"י תכ"ט מ"ש:

(15A)

בית יוסף אורח חיים סימן קלא

כתב הרוקח ס' ש"ב (עמ' קפא) בט"ו באב טפלים בתחנונים וכן נוהגים לפי שבטלה מגילת תענית ע"כ. ועכשיו נהגו העולם שלא ליפול על פניהם בו ולא בט"ו לשבט שהוא ראש השנה לאילנות:

(15B)

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות טבת, שבט, אדר

שבט הוא מלך, משום דבחמשה עשר בו הוא ראש השנה לאילנות. והוא חל בכל יום מאחד ימי השבוע, מלבד א' ו'. ובחמשה עשר בו אין אומרים תחינה. במצאנו ובורמיישא אומר תחינה. ולפעמים בו התקופה כדפי' לעיל.

(15C)

ספר מנהגים דבי מהר"ם תחינה

אין [אומן] תחינה בט"ו בשבט בבקר דקיימא לו כבית הלל דאומ' בט"ו בשבט [ר"ה] לאילנות ולמעשר ולשביעית.

(15D)

לקט יושר חלק א (אורח חיים) עמוד קג ענין ד

וזכרני כשחל ט"ו בשבט [בא] בשבת אין אומר צדקת צדק באושטרייך, אבל במיישטרי אומר צדקתך כי בחול אומר תחינה בערב ט"ו בשבט.

(16A)

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלא סעיף ו

נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, ולא בט"ו בשבט

(16B)

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלא סעיף ו

טז, בט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות. ומהגין האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות (תיקון יששכר דף ס"ב כ"ה)

(17)

בני יששכר מאמרי חודש שבט מאמר ב - ראש השנה לאילנות

ר"ה לאילן, לא אמר לאילנות כמו באינך. יש לרמז מה שקבלנו מרבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר שיזמין הש"י בעת המצטרך למצוה, כי הנה זה היום אשר עולה השרף באילנות [רש"י ר"ה יד ב ד"ה הואיל], והוא כפי הזכות של כל אחד מישראל, הנה מה טוב ומה נעים שיתפלל האדם ביום ההוא ראשית יסוד הצמיחה, שיזדמן לו הש"י לעת המצטרך את הפרי עץ הדר, והנה תפלתו תעשה פירות, וזהו שרמז התנא באומרן לשון יחיד לאילן, להורות על האילן המיוחד המבואר בתורה למצוה.

(18)

תורת אמת דברים עניני ראש חודש שבט וחמשה עשר בשבט

להבין הענין ט"ו בשבט, ולמה אז דוקא ראש השנה לאילנות כדברי בית הלל, וכדברי בית שמאי באחד בו (ראש השנה ב א). יש לומר, דהנה כתיב (דברים כ, יט) כי האדם עץ [ה]שדה, כמו שבאילו יש ענפים ושרשים וטרפין, כמו כן אית ג"כ באדם, ומאין נמשך זה להאדם, משרש נשמות ישראל שהוא אילנא דחיי אילנא דלעילא דהוא אילנא דמתברך שכל נטיעות שינטעו ממנו יהי"ה כמותו. וי"ה שהם מוחין דחכמה ובינה (שער הכונות, ענין פורים דרוש א), הם בחינת שרף האילן הקדוש ושקיא דאילנא, וזהו שאנו הולכין בתר חנטה (ראש השנה יג ב), הואיל ויצא רוב גשמי השנה (ע"י שם יד א), דהנה אית פלוגתא (שם י ב - יא א) חד אמר בניסן נברא העולם וחד אמר בתשרי נברא העולם, ושניהם אמת, בתשרי עלה במחשבה לפניו יתברך בריאת העולמות, וכמו שאנו אומרים (מוסף לר"ה) היום הרת עולם, והבריאה כפועל הוא בניסן (תוספות שם כז, ד"ה כמאן). והנה מט"ו בשבט עד ניסן שבו יהי"ה בריאת האדם הוא מ"ה יום, נגד שם מ"ה הקדוש, דאיהו גזעא ושרשא דאילנא כביכול כנ"ל, ולכך ביאר אז משה רבינו ע"ה התורה בשבעים אנפין לאורייתא, והבן זה, ומעתה נבין הפלוגתא של בית שמאי ובית הלל, ושניהם אמת, ר"ל דבית שמאי דיברו מעולמות עליונים אשר לית השגה ותפיסא בהו ולא באו עדיין להתגלות, ובית הלל דיברו מעולמות שבאו להתגלות, ולכן לענין דינא הלכה כבית הלל, ושמים מוכה עליהם, דשמאי הוא לשון שומא, כי אין לנו בהם השגה רק לשון שומא, והלל הוא מלשון (ישעיה יד, יב) הילל בן שחר, והמשכיל יבין, כי נכתב בקיצור נמרץ, וסומכין על המשכיל מעצמו:

(19)

קדושת לוי ליקוטים

מחמשה עשר בשבט עד ראש חודש ניסן כאשר היו מקדשים על פי הראיה מ"ה ימים, וכן מחמשה עשר באב עד ראש השנה מ"ה ימים. הכלל, כי ר' אליעזר ור' יהושע, חד סבר בניסן נברא עולם וחד סבר בתשרי נברא עולם (ר"ה יא, א). והנה התוספות בראש השנה מפרש האדם נברא בכ"ה באלול, ומצא מט"ו באב עד כ"ה אלול ארבעים יום נגד יצירת הוולד, וכן למאן דאמר בניסן נברא עולם, האדם נברא בכ"ה באדר, נמצא מט"ו בשבט עד כ"ה אדר ארבעים יום נגד יצירת הוולד. ובאמת אנו פסקינן כשני המאן דאמרינן, וזה שאנו עושין יומא דפגרא בט"ו באב וט"ו בשבט. ומצא ט"ו בשבט הוא הכנה לפסח, ופסח הוא הכנה למתן תורה, ומצא ט"ו בשבט הוא הכנה למתן תורה, והא ראייה גם כן - שהתורה ניתנה בניסן ומשה רבינו ע"ה אמר משנה תורה בשבט ככתוב (דברים א, ג) 'בעשתי עשר חודש' הרי ראייה שחודש שבט הוא הכנה למתן תורה:

(20)

שו"ת דברי יציב ליקוטים והשמטות סימן כג

ובטעם הדבר שאדה"ר לא הותר לאכול בשר (ואף מבלי שיהרוג בעל חי וכו' ל' לשי' הר"ן דלא כתי' התוס'), י"ל שבחטאו נידון כעם הארץ שאסור לאכול בשר, ומדה כנגד מדה על אשר תאב לפני העץ אשר נחמד להשכיל נעמש ואבדה חכמתו. ועד שבא נח שלמד תורה [רש"י בראשית ז' ב'] ולו הותרה אכילת בשר, והר דעם הארץ אסור לאכול בשר הוא בפסחים מ"ט ע"ב, והיינו משום דתכלית אכילת בשר לחזק את הראש ללימוד התורה, ועד"ש בב"ק ע"ב ע"א דלא אמרי לך באורתא משום דלא אכילנא בישרא דתורא ופרש"י ולא דקדקתי בטעמו של דבר עיי"ש, וע"ה שאינו לומד תורה מה לו לאכול בשר. ויש לומר מקור הדבר ממקרא שכתוב [שמות ט"ז י"ב] בין הערבים תאכלו בשר ולמה בערב דייקא, אלא משום דאין עיקר רנה של תורה אלא בלילה [רמב"ם הל' ת"ת פ"ג הי"ג], ולהורות נתן שאכילת הבשר אינה אלא כדי שיוכל אחר כך להיות נעור כל הלילה בעסק התורה, ומזה שע"ה אסור לאכול בשר. ובזה יבואר כמין חומר בטעם מנהגינו ביום זה לחוש לדברי הירושלמי ולהרבות באכילת מיני פירות חדא בשתא, דהנה בחמשה עשר באב ארז"ל כ"ב קכ"א ע"ב מכאן ואילך דמוסיף יוסיף בלימוד התורה למעט בלימוד התורה בלילות, וזה מרבים במיני פירות והטעם משום דכתיב מכל עץ הגן אכל תאכל, ולא דרשינן הך קרא לאסור אבמה"ח דס"ל כרב שלא הותרה אכילת בשר לאדה"ר, וטעם האיסור משום דע"ה אסור לאכול בשר, והמקור לזה מפסוק דבין הערבים תאכלו בשר ומשום דאין עיקר רנה של תורה אלא בלילה, ומזה יראו וידעו גודל החיוב של לימוד התורה בלילות וז"ל ק.